İnceleme-Araştırma

Uluslararası rekabet, Türkiye'nin ihracat stratejisi: Sorunlar ve öneriler

Murat Doğanlar[*]
Harun Bal[**]
Mehmet Özmen[***]

Abstract · International competitiveness, Turkey's export strategy: Problems and proposals
Post 1980 export oriented growth strategies of Turkey witnessed considerable increases in Turkish exports, while 1990's give evidence for important export slowdown and especially during the second half of 1990's, stabilizing around 26 billion USD. 1998 being a turning point for export slowdown led to strong debates on the role of national competitiveness and real exchange rates. Although first time in history Turkey witnessed an export increase to 30 billion USD during the economic crises of 2001, achieved performance is still under discussion. This led to the criticism that export oriented economic growth strategy has reached to its limits, asking for alternative strategies for economic growth. The scope of the project is to study 1990's international competition, growth dynamics of international trade and assessing the long term perspectives on the issue

1.Giriş

1960'lı yıllardan itibaren ithal ikameci sanayileşme stratejisini (toplam arz içerisinde ithalatın payını azaltmayı) benimseyen Türkiye, sözkonusu stratejinin kolay aşamaları olarak ifade edilen tüketim ve ara mallarının yurtiçi üretimini sağlamasının hemen ardından üçüncü aşamaya geçmeye çalıştığı bir evrede iç ve dış ekonomik gelişmelerin etkisiyle derin bir ekonomik krizin içerisine girmişti. Bu gelişmelerin neticesinde Türkiye, küreselleşme tartışmalarının henüz yaşanmadığı 1980'li yılların başında radikal bir değişikliğe giderek dışa açık, dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi hedefleyen, piyasa ekonomisi enstrümanlarının hakimiyetini hedef alan, uluslararası rekabeti ve bunun potansiyel verimlilik artışlarına neden olabileceğini benimseyen, dış ticaret ve sanayileşme stratejisi bağlamında da ihracata yönelik büyümeyi baz alan bir model değişikliğine gitmişti.

Bu değişiklikler ihracata yönelik büyüme modelinin kolay aşamaları olarak kabul edilebilecek 1980'li yıllarda ihracatın hızlı artışı olgusuna tanıklık etmiştir. Hatta 1990'lı yılların ortalarına kadar ihracat artışları giderek hızını azaltmakla birlikte

[*] Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
[**] Yrd. Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
[***] Dr. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

devam edebilmiştir. 1994 krizi neticesinde gerçekleşen yüksek reel devalüasyon oranının neden olduğu, geçici kur cazibesi ile bu artış bir miktar daha artma göstermekle beraber 1996 yılından itibaren ivmesini kaybetmiş ve 26 milyar dolar civarında sabitlenmiştir. Özellikle 1998 yılından itibaren ihracatta yaşanan bu tıkanma işaretleri Türkiye ekonomisi bağlamında rekabet gücü, reel kur analizleri vb. tartışmaları alevlendirmiştir.

2001 krizinin ardından ortaya çıkan yüksek oranlı (geçici) reel kur cazibesi neticesinde ihracat rakamı ilk kez 30 milyar dolar sınırının üzerine çıkmakla beraber şüpheler ve soru işaretleri artmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, ihracata yönelik büyüme stratejisinin kolay aşamasının sonuna gelindiği sıklıkla belirtilmekte ve stratejik değişikliklere ihtiyaç olduğu ifade edilmektedir.

Çalışmamız bu süreci özellikle 1990'lı yıllar bağlamında irdelemeyi hedeflemekte olup, uluslararası ticaretin gelişim dinamikleri çerçevesinde sorunları ortaya koymaya ve kısa, orta ve uzun vadeli perspektifleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu amaçla çalışmanın izleyen bölümlerinde, çeşitli boyutlarda inceleme ve analizler yapılmakta, elde edilen bulgular ışığında kısa, orta ve uzun vadeli öneriler sunulmaktadır.

2.Uluslararası Ticaretin Artan Önemi

Ekonomik anlamda tek bir dünya ekonomisine gidiş olarak algılanılan küreselleşme olgusunun (farklı tanımlar için bkz. Gökdere, 2001, s. 72) en dikkat çekici göstergelerinden birisi uluslararası ticaretin son dönemlerdeki hızlı artışıdır. Özellikle 1990'lı yıllar enformasyon ve komünikasyon sektörlerindeki hızlı gelişmelerin de etkisiyle bu açıdan dikkate değerdir (WTO, 2001). Aşağıdaki Tablo 1 1990 –2001 dönemindeki dünya ticaretindeki gelişmeleri özetlemektedir.

Öyleki, bu artışı, aynı dönemler içerisindeki dünya üretiminin artış oranlarıyla kıyaslandığımızda (Bkz. Tablo 2), rahatlıkla görebilmekteyiz. Tablo 2'den görüleceği üzer"e dünya ihracat değerlerinin artış hızları 1963-2000 yılları arasında, üretim artış hızlarının çok daha üstünde bir gelişme seyri göstermektedir. Kuşkusuz bu gelişme ticari küreselleşmenin artışına dikkat çekerken aslında bu gelişmenin daha çok bölgesel entegrasyonlar aracılığıyla yaşandığı da unutulmamalıdır. Gerçekten de dünya ekonomisinde son dönem trendlerine dikkat çekerken bunun daha

Tablo 1: Dünya Ticaretindeki Gelişmeler 1990-2001 (Milyar dolar ve yüzde)

	Değer	İhracat			Değer	İthalat		
		Yıllık	%	Değişim		Yıllık	%	Değişim
	2001	1990-2000	2000	2001	2001	1990-2000	2000	2001
Dünya	6162	6	13	-4	6439	7	13	-4
K.Amerika	994	7	13	-6	1410	9	18	-6
L.Amerika	349	9	20	-3	381	12	16	-2
-Meksika	159	15	22	-5	176	15	23	-4
-Diğer L.Amerika	190	6	18	-1	205	9	10	0
B.Avrupa	2484	4	4	-1	2527	4	6	-3
-AB (15)	2290	4	3	-1	2335	4	6	-2
-AB-İçi Tic. Dışı	873	5	7	0	914	5	15	-4
Geçiş Ekonomileri	285	7	26	5	268	5	14	11
-Mer. ve Orta Av.	129	8	14	11	159	10	12	9
-Rusya Fed	103	-	39	-2	54	-	13	19
Afrika	141	4	28	-5	134	3	5	1
Orta Doğu	239	7	42	-9	174	5	10	4
Asya	1671	8	18	-9	1544	8	23	-7
-Japonya	405	5	14	-16	350	5	22	-8
-Çin	266	15	28	7	244	16	36	8
-IT (6)a	582	10	19	-13	530	9	25	-13

Kaynak: WTO Annual Report 2002, Tablo II.2 ,s.13. (a): G,Kore, Malezya, Filipinler, Tayvan, Tayland, Singapur.

Tablo 2: Dünya Üretim ve İhracat Değerlerinin Artış Hızları 1963-2000 (% olarak)

	1963-73	1970-79	1980-85	1985-90	1990-94	1995	1996	1998	1999	2000
Üretim	%6	%4	%1.5	%3	%0.5	%3.7	%4	%2.6	%4.7	%4.2
İhracat	%9	%5	%2	%6	%5	%8.5	%4	%4.3	%5.1	%13

Kaynak: Appleyard ve Field, Int. Economics, 1998 ; World Economic Outlook (Çeşitli Sayılar). WTO Annual Report 2002

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

çok bölgeselleşme yönünde geliştiğinden söz edilebilir. Bu bağlamda aslında dünya ekonomisinin ekonomik anlamda daha çok bölgesel bir küreselleşme yaşadığı dikkatlerden kaçmamalıdır.

Uluslararası ticaretteki bu önemli gelişmeler yaşanırken sözkonusu ticaretin; değişen talep, üretim ve ihracat koşullarını da ortaya çıkardığını görmekteyiz. Tablo 3 ve Tablo 4 bu konuda bize yol gösterici olup, dünya ticaretinin ürün komposizyonunun özellikle son 20 yılda radikal sayılabilecek değişikliklere maruz kaldığına işaret etmektedir. Bu bağlamda, tarımsal ürünler, hammaddeler, maden ve mineraller ve demir harici metaller ticareti göreceli olarak gerileme gösterirken (1980 yılındaki %42.4'ten 1999 yılındaki %20.1'e), imalat sanayi ürünlerinin dış ticareti yine göreceli olarak çok önemli artışlara sahne olmuştur (1980 yılındaki %53.9'dan 1999 yılındaki %76.5'e). Kuşkusuz, imalat sanayi içinde de belirli bazı sektörler yükselme göstermiştir. Bunlar özellikle kimyasallar, makine ve ulaşım araçları ve ofis ve telekomünikasyon ürünleri olarak belirtilebilir (bu sektörlerin katma değeri yüksek beşeri sermaye ve teknoloji yoğun alanlar olması dikkat çekicidir).

Tablo 3 : Dünya Ticaretinin (İhracat) Ürün Komposizyonunun Yıllar İtibariyle % Dağılımı

	1980	1990	1994	1999
Toplam İhracat*	100	100	100	100
Tarımsal Ürünler	**14,7**	**12,2**	**11,9**	**9,9**
-Gıda	11	9,3	9,3	8
-Ham Maddeler	**3,7**	**2,9**	**2,6**	**2**
Madencilik	27,6	14,3	10,7	10,2
-Maden ve Mineraller	**2,1**	**1,6**	**1,2**	**1**
-Petrol	23	10,5	7,6	7,3
-Demir Harici Metaller	**2,5**	**2,1**	**1,9**	**1,8**
Birincil Ürünler Toplamı	42,4	26,5	22,6	20,1
İmalat Sanayi	**53,9**	**70,5**	**74,3**	**76,5**
-Demir-Çelik	3,8	3,1	2,9	2,3
-Kimyasallar	**7**	**8,7**	**9,3**	**9,6**
-Diğer Yarı Mamüller	6,7	7,8	7,8	7,6
-Makine ve Ulaşım Araçları	**25,8**	**35,8**	**38,8**	**41,9**
+Otomotiv Ürünleri	6,5	9,4	9,6	10
+Ofis ve Telekom. Cihazları	**4,2**	**8,8**	**11,5**	**14,1**
+Diğer Makine ve Ulaşım Araçları	15,2	17,6	17,7	17,8
-Tekstil	**2,7**	**3,1**	**3,1**	**2,7**
-Hazır Giyim	2	3,2	3,4	3,4
-Diğer Tüketim Malları	**5,8**	**8,8**	**9,1**	**9**

*Özelliği belirtilmemiş ürünleri kapsamaktadır. Bu ürünler 1999 yılı dünya ihracatının %3'üne karşılık gelmektedir.
Kaynak: WTO World Trade Statistics (Çeşitli Yıllar) ve Appleyard ve Field (1998)'den yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

Tablo 4 : Dünya Ticaretinin (İhracat) Ürün Komposizyonu İtibariyle Dağılımı (Milyon Dolar) ve Yıllık % Değişim

	Değer (Milyar Dolar Olarak)		Yıllık % Değişim			
	1994	1999	1990-1999	1997	1998	1999
Toplam İhracat*	4,090	5,473	5	4	-2	3
Tarımsal Ürünler	**487**	**544**	**3**	**-1**	**-5**	**-3**
-Gıda	379	437	4	0	-3	-4
-Ham Maddeler	**108**	**107**	**1**	**-2**	**-11**	**-1**
Madencilik	437	556	2	3	-21	12
-Maden ve Mineraller	**48**	**56**	**1**	**7**	**-7**	**-5**
-Petrol	311	401	1	1	-26	19
-Demir Harici Metaller	**78**	**99**	**3**	**7**	**-4**	**-1**
Birincil Ürünler Toplamı	924	1,100	-	-	-	-
İmalat Sanayi	**3,042**	**4,186**	**6**	**5**	**1**	**4**
-Demir-Çelik	118	126	2	3	-2	-11
-Kimyasallar	**379**	**526**	**7**	**4**	**1**	**4**
-Diğer Yarı Mamüller	317	414	5	1	0	3
-Makine ve Ulaşım Araçları	**1,586**	**2,295**	**7**	**6**	**3**	**5**
+Otomotiv Ürünleri	394	549	6	5	5	5
+Ofis ve Telekom. Cihazları	**469**	**769**	**11**	**10**	**0**	**10**
+Diğer Makine ve Ulaşım Araçları	723	976	6	4	3	1
-Tekstil	**129**	**148**	**4**	**4**	**-4**	**-2**
-Hazır Giyim	140	186	6	11	1	1
-Diğer Tüketim Malları	**373**	**492**	**6**	**5**	**0**	**4**

*Özelliği belirtilmemiş ürünleri kapsamaktadır. Bu ürünler 1999 yılı dünya ihracatının %3'üne karşılık gelmektedir.
Kaynak: WTO World Trade Statistics (Çeşitli Yıllar) ve Appleyard ve Field (1998)'den yararlanılarak tarafımızca derlenmiştir.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

Uluslararası ticaretin söz konusu hızlı artışları ve buna paralel olarak yapısal değişikliler göstermesinin arkasında birçok faktör sayılabilir. Bunlar arasında en dikkat çekici olanlar ise ekonomik liberalizmin yükselişi ve bunun ekonomik politikalara yansıması (dışa açılma politikaları), Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hızlanması, teknolojik değişim ve gelişimin artışı, artan iletişim-ulaşım imkanları, Dünya Ticaret Örgütü ve benzeri kurumsal yapıların etkileri, bölgesel entegrasyonlar (sözgelimi Avrupa Birliği, ve NAFTA gibi) ve etkileri sayılabilir.

3. Taşıma Giderleri ve Dış Ticaret Üzerine Etkisi

Bu faktörlerin hemen yanısıra eklenmesi gerekli bir diğer unsurda uluslar arası taşımacılık-nakliye hizmetlerinin gelişmesi, yaygınlaşması, uzmanlaşma ve hizmet maliyetlerindeki belirgin azalış olarak ifade edilebilir. Taşıma giderleri olgusu bu boyutuyla dış ticaretin en önemli nedeni haline gelebilmektedir. Zira, taşıma-nakliye giderleri , genel bir tanımlama ile maların bir noktadan bir diğer noktaya etkin bir şekilde ulaştırılabilmesi için yapılması gereken tüm masrafları kapsamaktadır. Bunlar arasında navlun, yükleme ve boşaltma giderleri, mallar hareket halindeyken gereken giderler ve benzerleri yer almaktadır. Uluslararası ticaretin taşıma maliyetleri içerisindeki en önemli kısmını deniz taşımacılığı oluşturmaktadır. Deniz taşımacılığı Kara, Hava ve Demiryolu taşımacılığının açık farkla önündedir. Örneğin, Türkiye'nin dış ticaret taşımalarının yaklaşık %85'i denizyolu ile gerçekleştirilmektedir (Demirkollu, 2000, s. 64).

Bu bağlamda taşıma giderleri dış ticareti belirleyicidir. Zira, dış ticaretin yapılabilmesi ticaret öncesi iki ülke arasındaki fiyat farkının, malı bir ülkeden diğerine ulaştırmak için gerekli olan masraf tutarından büyük olması koşuluna bağlıdır. Bu koşula uyanlar ticarete konu olan mallar, yani, ticari mallar (traded goods), uymayanlarda ticaret dışı (non traded goods) mallardır. Bu bağlamda birçok mal ve hizmetin uluslararası ticarete konu olmamasından sorumlu olan temel etken taşıma giderlerin göreceli olarak büyüklüğü şeklinde ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 1999, s. 93).

Taşıma gideri faktörünün uluslararası ticaretin ve bu bağlamda Türkiye'nin dış ticaretinin gelişimdeki rolü son dönemlerde her zamankinden daha çok önem ve destek arz etmektedir diyebiliriz. Bunun temel sebebi sektörün çok hızlı gelişme göstermesi, hizmet ve ürünlerinin kalitesinin artışı, maliyetlerin düşmesi ve artan sektör içi rekabete paralel olarak hizmet bedellerinin giderek azalan bir trende sahip olması olarak ifade edilebilir (Taşıma maliyetlerinin fiyatlarındaki gerileme bağlamanda diğer örnekler için bkz. Gökdere, 2001, s. 76).

Bu olguyu biraz daha açabilir ve uluslararası ticaretteki sigortacılık maliyetlerini de dahil ederek ampirik olarak destekleyebiliriz. Uluslararası ticaret yapan iki nokta arasındaki taşımacılık maliyetleri; aradaki mesafe, hacim, ağırlık, değer ve genel dış ticaret hacmi gibi bir dizi faktörün etkisiyle oluşmaktadır. Bu bağlamda, taşımacılık maliyetlerinin uluslararası ticarete ortalama etkisi hakkında bir fikir oluşturabilmek için bir taşımacılık ve sigorta (freight-insurance) faktörü (FIF) IMF tarafından düzenli olarak hesap edilmektedir. Bir ülkenin FIF faktörü o ülkenin taşımacılık ve sigorta maliyetlerini de kapsayan genel ithalat değerinin (bu değer bir uluslararası ticaret taşımacılık-teslim şekli terimi olan CIF değerdir), taşımacılık ve sigorta maliyetlerini kapsamayan genel ithalat değerine (bu değer bir uluslararası ticaret taşımacılık-teslim şekli terimi olan FOB değerdir), bölünmesi suretiyle bulunabilir. Yani, FIF = İthalat (CIF) / İthalat (FOB) değeridir. Herhangi bir ülke için bu değerin 1.08 olduğu varsayımıyla, ithalatın taşımacılık ve sigorta maliyetlerinin bu ülke için toplam ithalatın %8'ine denk geldiğini ifade edebiliriz. Kuşkusuz bu değerin yükselmesi taşıma maliyetlerin artışına, azalması ise taşıma maliyetlerin gerileyişine işaret etmektedir diyebiliriz.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

İşte, taşıma sektörünün yukarıda ifade ettiğimiz son dönemlerdeki gelişimi ve artan rekabet ortamıyla birlikte FIF faktörleri genel olarak bir gerileme içerisine girmiş olup uluslararası ticaretin daha hızlı gelişim göstermesinin gerisindeki temel faktörlerden biri haline gelmiştir. Aşağıda çeşitli dönemler için çeşitli ülkelere ait FIF değerlerinin gerileyen trendlerini veren Tablo 5 bu anlamda dikkat çekicidir. Kuşkusuz Tablo 5'deki değerlerin günümüz değerleri artan gemi tonajları, liman hizmetlerindeki verimlilik artışları, uzmanlaşma, rekabet ve benzeri faktörler sebebiyle daha da düşük değerler olarak düşünülmektedir.

4.Uluslararası Rekabetin Değişen Yüzü, Politikalar ve Türkiye

II. dünya savaşı sonrasından günümüze kadar süregelen dönemin düşünce hayatı içeriğinde göze çarpan önemli gelişmelerden birisi de uluslar arası rekabet ve onun belirleyicilerin gelişimi üzerine yapılan analizlerin sayısının giderek artmasıdır. Bu bağlamda birbirinden ilginç tezlerle ortaya çıkan ekonomi-toplum ve gelecek tahlilcileri olarak ta belirtilen gurular (yol göstericiler) ve futuristlerin (gelecek bilimcileri) görüşleri dikkatleri üzerilerine çekmeye devam etmektedir. Bu bakımdan P.Drucker, P.Kotler, Fukuyama, Huntington, P. Drucker, L.Thurow, A.-H. Toffler çifti ilk anda akla gelen önemli isimlerden sadece bazılarıdır (Özet bilgiler için Erkan 1994). Bunların her birisi, değişik boyutlarda olmak üzere yeni dönem ekonomik sisteminin – yeni zenginleşme biçimlerinin, yeni rekabet ortamının – yeni fırsatların, yeni tehditlerin ve bilgi ekonomisi içerikli dönüşümlerin özelliklerini önceki dönemlerle mukayeseli analizler yapmak suretiyle ün kazanmışlardır.

Örneğin Toffler çiftine göre bu gelişmeler insanlığın üçüncü dalga adını verdiği yeni bir döneme geçişinin doğal ve bir ölçüde sancılı sonucudur. Tarım devrimini birinci dalga, sanayi devrimini ikinci dalga ve içinde bulunduğumuz ve her geçen gün tüm insanlığı biraz daha kucaklayan enformasyon devrimini de üçüncü dalga olarak gören yazarlara göre, bu geçiş aşaması yeni ve üst bir uygarlık seviyesine geçişin, doğal olarak ta zenginleşme biçimlerindeki değişimin izlerini taşımaktadır (Bkz. A.-H. Toffler, 1996). Ulusların aralarındaki ticaretteki rekabet güçleri de bu gelişmeleri bizzat baz alacak şekilde bir dönüşüme uğramaktadır. Yeni dönem gelişmelere ayak uydurmayı becerebilen firmalar ve uluslar hızla ön plana geçerken, bu dönüşümden uzakta kalan ve büyük ölçüde ikinci dalga uygarlık sorunları ile boğuşanlar ise yine hızla geri planlara düşmektedirler.

Tablo 5: FIF Faktörünün (Uluslararası Taşıma Maliyetleri) Gelişimi

	1975	1985	1995
Sanayileşmiş Ülkeler	1,065	1,048	1,044
ABD	1,066	1,047	1,037
Kanada	1,027	1,025	1,027
Avusturalya	1,070	1,118	1,067
Japonya	1,132	1,082	1,090
Fransa	1,049	1,039	1,034
Almanya	1,041	1,028	1,028
İngiltere	1,072	1,045	1,025
İsviçre	1,026	1,010	1,010
Gelişmekte Olan Ülkeler	1,128	1,118	1,114
Türkiye*	1,0526	1,01015	1,01483
Afrika	1,120	1,126	1,120
Asya	1,097	1,088	1,087
Orta Doğu	1,136	1,105	1,097
Batı Hemisphere	1,111	1,091	1,090

Kaynak: Appleyard ve Field (1998), s.53.

(*) Tarafımızdan hesap edilerek eklenmiştir. (İthalat CIF ve İthalat FOB rakamları 1975, 1985 ve 1995 yılları için sırasıyla – 4739 ve –4502, -11344 ve –11230, -35709 ve –35187. veriler tcmb.gov.tr web sayfası, ödemeler dengesi özet sunum, milyon ABD doları).

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

Başarılı olmanın ön koşulu da bu bağlamda ulusal üretim yapısının yeni gelişmelere paralel olarak; katma değeri yüksek, gelir ve talep esnekliği hızla artma gösterebilen, yüksek nitelikli beşeri sermaye ve teknolojik girdi kullanımı hızla artan, değişen talep koşullarına ve bireysel ihtiyaçlara uyum sağlayabilmesine bağlıdır. Genel üretim yapısının dünya ticaretinin gelişim dinamikleri bağlamında yeniden şekillendirilmesi ve ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisiyle bütünleştirilmesi ise bunun ön koşuludur. Bu ise, büyük ölçüde araştırma-geliştirme harcamalarına bağlı teknoloji yoğun ve beşeri sermaye yoğun ürün yapısına yönelmekle mümkün olabilecek bir realitedir (Bkz. Tablo 3). Kuşkusuz bunu belirleyecek temel yapı, önemini inkar etmemekle birlikte döviz kuru politikasının çok ötesinde bir durum olan ve ulusların rekabetçi üstünlüğünün belirleyicisi olarak M.Porter'ın önerdiği verimlilik (productivity) artışlarında yatmaktadır (Porter, 1991). Bunu belirleyenlerse mikrodan makroya bir çok faktörün etkisi altındadır. Devlet ve politikaları makroekonomik çerçeveyi belirlerken, firmaların gelişim düzeyi üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkili olmaktadır. Sanayileşme stratejisi, bilim ve teknoloji politikaları, Ar-Ge ye verilen önem, beşeri sermayeye yapılan yatırımlar, bürokrasinin konumu vb. bu sürecin ayrılmaz parçalarıdır. Firmalar ise uluslararası pazarlara açık, yenilik yapabilen, Ar-Ge ve beşeri sermayeye yaptığı yatırımları en önemli girdisi olarak görebilen, sadece teknoloji kullanabilen değil, aynı zamanda teknolojik adaptasyon ve yenilik üretebilme kapasitesine sahip olunduğu takdirde verimlilik ve rekabet sürecine katkıda bulunabilmektedir.

Son dönem iktisat literatüründe bu bağlamda hızla artan çalışmalarda dikkat çekicidir. Özellikle içsel büyüme teorilerinin başta Güney Doğu Asya ülkeleri olmak üzere bazı ülkeleri örnek göstererek beşeri sermaye ve yenilik yapmaya katkısı bağlamında her düzeydeki teknolojik değişmeye dikkatleri çekmesi bu açıdan çok dikkat çekicidir (Bkz. Tuncer, 2001). Sözkonusu literatürün en önemli isimlerinden P.Romer'in görüşlerinin özetlenmesi bağlamında Kasım 1994 tarihli Newsweek dergisindeki mülakatındaki şu cümleler bu açıdan dikkat çekicidir "Ekonomik büyümeyi sürükleyen şey fikirlerdir. Yatırımlara karşı olamam, fakat elimizde mevcut olana aynısından daha fazla katmanın bizi daha fazla zenginleştiremeyeceğini düşünüyorum. Gerçek servet birikimi, ister soya fasülyesi üzerindeki geliştirmeler gibi küçük, ister bilgisayar çipleri gibi büyük yeni icatlar olsun, yeniliklerden gelmektedir. Hükümetlerin takip edebilecekleri en önemli politikalar vergi ve harcamalarla değil, yeniliklerin hızını arttırmakla ilgili olmak zorundadır"

Bu noktayla ilişkili olmak üzere ülkemiz ekonomisinin üretim, ihracat ve Ar-Ge harcamalarının ilişkisini araştıran çalışmalardan Taymaz ve Özçelik (2002)' e dikkat çekebiliriz. Bu çalışmada Türk imalat sanayinin uluslararası rekabet gücü ve ihracat artışlarını belirlemede yenilik yapabilme kapasitesinin önemi ortaya çıkarılmakta iken, devalüasyon ve benzeri bir diğer etki olarak reel işgücü maliyetlerindeki düşüşlerin sınırlı etkilerine dikkat çekilmektedir. Örneğin, Ar-Ge harcamalarındaki %1'lik bir artışın firmaların ihracat kapasitelerinde %2.95 gibi önemli artışlar ortaya koyması bu çalışmanın en önemli bulguları arasındadır.

Uluslararası rekabetin değişen doğası karşısında Türkiye Ekonomisi 1980'li yıllarda ekonomik büyüme ve sanayileşme stratejisi bağlamında ithal ikame sanayileşmenin yerine, ihracata yönelik büyümeyi hedef alan radikal bir değişikliğe gitmek suretiyle önemli bir adım atmıştır. Ekonominin tümüyle dışa açılmasını ve piyasa ekonomisi enstrümanlarını harekete geçirmeyi amaçlayan bu değişiklik aynı zamanda ülke ekonomisinin dünya ekonomisiyle entegrasyon derecesini de her boyutta arttırmayı hedeflemişti (Kazgan, 1988). Dünya ekonomisinin bir yandan ikinci

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

petrol şoku diğer yandan da uluslararası borçluluk krizi nedeniyle derin bir resesyon yaşadığı bir konjonktürde (Bal, 1998), gerçekleştirilen dönüşüm tüm olumsuz iç ve dış gelişmelere karşın ihracat bilincinin geliştirilmesine ve ihracatın hızla arttırılmasına merkezi bir görev yüklemişti. İhracatı ve döviz gelirlerini arttırmaya yönelik doğrudan ve dolaylı tedbirler neticesinde 1980'li yıllarda bu amaca büyük ölçüde ulaşılabilmiştir (Wijnberger, 1992). Bu gelişme bir anlamda 1980'li yıllarda ihracata yönelik büyüme stratejine geçen Türkiye'nin sözkonusu stratejinin kolay aşamasında başarılı bir sınav vermesi şeklinde belirtilebilmektedir (Tuncer, 2001, s.174).

Bu tedbirler arasında dışa açık makro ekonomik politikalar uygulanmaya başlanılması, yurtdışı finansal destek, nakdi ve gayrinakdi devlet teşvikleri, ihracatı teşvik edici kur politikası, iç talebi kısıtlayıcı uygulamalar yoluyla ihracata yönelik üretimin teşvik edilmesi, kambiyo ve dış ticaret mevzuatında değişiklikler gibi yasal kısıtlamaların kaldırılması, İgeme, Eximbank ve Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi kurumsal yapıların güçlendirilmesi ile telkin ve benzeri uygulamalar sayılabilir.

1980'li yıllardaki ihracatın hızlı artışı olgusu 1990'lı yılların ortalarına kadar giderek hızını azaltmakla birlikte devam edebilmiştir. 1994 kriz neticesinde gerçekleşen reel devalüasyon oranının yüksekliğinin neden olduğu geçici kur cazibesi ile bu artış bir miktar daha artma göstermekle beraber 1995 yılından itibaren ivmesini kaybetmiş ve yaklaşık olarak 26 milyar dolar civarında kalmıştır.

5. 1990'lı Yıllar ve Türkiye Ekonomisinde Dış Ticaret

Türkiye'nin ihracat artışı olgusu, teorik düzeyde Mukayeseli Üstünlükler ve Faktör Donatımı teoremlerinin öngörüleri çerçevesinde bir yapı öngörmekteydi ve meydana gelen gelişmeler de büyük ölçüde bu boyutta olmuştur (Togan, 1993). Sözkonusu ihracat hamlesinin ivme almasında ve ülkemiz ihracatçılarının da dış ticareti öğrenmesi sürecinde petrol fiyatlarının önemli artışlar göstermesiyle gelirleri hızla artan bir kısmı da sınır komşumuz olan bölge ülkeleri çok önemli rol oynamıştır (Seyidoğlu, 1999). İlerleyen yıllarda ise kıta Avrupa'sı ülkeler giderek ön plana çıkmışlardır. AB ile gümrük birliği sürecine girilmesinin ardından da dış ticaretimizin yönü büyük ölçüde genelde OECD, özelde ise AB ülkeleri ile yapılır hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye Ekonomisi ithalatın hızla artışı ve genel anlamda döviz çıkışına neden olacak çeşitli unsurların neredeyse geometrik denilebilecek artışlarının baskısına maruz kalmaya başlamışken, ihracat anlamında ciddi duraklama işaretleri vermiştir. Bu gelişmelerde etkili olan faktörler bağlamında dikkat çekici bazı gelişmeler şunlardır;

- Avrupa Birliği (AB) ve EFTA ülkeleri ile ülkemiz arasındaki anlaşmalar gereğince dış ticaret kısıtlamaları 1990'lı yıllarda hızla azaltılmaya başlanılmış ve 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren AB ile gümrük birliği tesis edilmiştir. Kuşkusuz bu gelişme ülkemiz ithalatının artış hızına önemli bir katkı yapmıştır. İhracat gelirlerinde ise istenilen gelişmenin gerisinde kalınmıştır (DPT, 1995).

- GATT Uruguay anlaşmaları gereğince dış ticaret kısıtlamaları ayrıca azaltılmak zorunda kalınmış ve ihracatı teşvik edebilecek şekilde kullanılan doğrudan nakdi teşvik sisteminden daha az ve dolaylı teşvik sistemine geçiş yapılmak zorunda kalınmıştır (İĞEME, 1997).

- 1980'li yıllarda ihracatı teşvik etmek üzere kullanılan kur politikası avantajı 1990'lı yıllarda kalkmış ve tam tersi bir gelişme yaşanmaya başlanmıştır (1994 yılında ortaya çıkan geçici kur cazibesi de hızla artan enflasyona paralel olarak 1995 yılının sonlarına doğru ortadan kalkmıştır). Bu gelişmede 1990 yılında kabul edilen konvertibilite olgusu ve sermaye hareketlerinde tam serbesti uygulaması destekleyici bir unsur olarak etkili olmuştur (Çarıkçı, 1996). 1998 yılından itibaren yeniden aşırı değerlenen TL dış ticareti 1990'lı yılların

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

başlangıç dönemlerine benzer bir şekilde olumsuz etkilerken, 2001 krizinin ardından oluşan geçici kur cazibesi ihracatı bir miktar yeniden artırırken, sözkonusu kur cazibesi 2002 yılının başından itibaren yeniden ortadan kalkmıştır. Reel kurlarda yaşanan bu gelişmeler TCMB tarafından hazırlanan Reel efektif kur grafikleri aracılığıyla izlenilebilir (Bkz. TCMB Web sayfası).

-1990'lı yıllarda 1980'lerin aksine iç talebi daha fazla kısıtlama imkanı kalmamış ve reel ücretlerde yaşanan hızlı artışlar ile kayıt dışı ekonominin hızla genişlemesi ve buralardan elde edilen gelirlerin kayıtlı ekonomiye yansımaları neticesinde iç talebe yönelik üretim cazip hale gelirken, ihracat eski önemini ve getirisini kaybetmeye başlamıştır (Özsoylu, 1997). 2001 yılından itibaren ise sözkonusu gelişmelerde ters yönlü bir hareket başlamıştır.

- Dünya dış ticaretinde tarife dışı korumacılık eğilimlerinin artışı olarak ifade edilen Yeni Korumacılık eğilimlerinin hız kazanması neticesinde ülkemiz ihracatçıları dış pazarlarda giderek artan önemli zorluklarla karşılaşmaya başlamışlardır. Bu gelişme ise ihracatımızı olumsuz etkilemeye devam etmektedir (Engin, 1992 ; İGEME, 2000 ; Seyidoğlu, 1999).

- Uzak Doğu Asya ülkelerinde yaşanan ve daha sonra dünya ekonomisini bir global krize sevk eden gelişmeler dünya talep seviyesinde önemli gerilemelere neden olurken, özellikle ülkemiz üretim yapısı paralelindeki ürün gruplarında damping uygulamalarına gitmeleri ülkemiz ihracat pazarlarında daralmalara yol açmıştır (Bal ve Doğanlar, 1999).

-1999 ve 2000 yıllarında petrol ve petrol türevi ürünler fiyatlarındaki artışların neden olduğu ilave maliyetlerde bu süreçte döviz çıkışı sürecinin hızlanmasına katkıda bulunmuştur.

- Bu gelişmelere ilave olarak siyasal ve makroekonomik istikrarın 1990'lı yıllarda giderek ortadan kalkması, enflasyon oranlarının yüksekliği, sık aralıklarla yaşanan seçimler ve bunun neden olduğu popülist iç talebi uyarıcı ayarlamalar ihracatı olumsuz etkilerken, yaşanan belirsizlik ortamı nedeniyle de yatırımların olumsuz etkilenmesi sözkonusu olmuştur. Gerek kamu sektörü gerekse özel sektörün sabit sermaye yatırımlarındaki duraklama veya gerilemeler bu anlamda dikkat çekici gelişmelerdir (Bkz. Yeldan, 2001).

- İhracata yönelik büyüme olgusunun bir ihracata yönelik sanayileşme stratejisiyle bütünleştirilememesi neticesinde ihracat ürün komposizyonunun geliştirilememesi de değişen yeni dünya talebi koşullarında ihracatın olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Özellikle fiyat ve gelir talep esneklik katsayıları düşük mal komposizyonuna sahip bir üretim yapısı ise ihracat anlamında bir duraklamaya kaçınılmaz destek veren bir gelişme olmuştur. Yukarıda kısaca sayılmaya çalışılan ve kuşkusuz arttırılabilecek faktörler neticesinde ülkemiz ihracat değerleri son yıllarda duraksamaya girerken, tersine ülke ekonomisinden dünya ekonomisine doğru döviz çıkışı değerleri hızla artmaya başlamış ve dış ticaret bilançosu açıkları ile cari işlemler bilançosu açıkları hızla tırmanma eğilimi göstermeye başlamıştır. 1980'li yıllarda ılımlı sayılabilecek olan sözkonusu açıklar 1990'lı yıllarda hızla tırmanmış ve cari işlemler bilançosu açıkları toplamı 1990-2001 arası dönemde 20,364 milyar dolara ulaşmıştır. Bu dönemdeki ihracatın ithalatı karşılama oranı ortalama olarak %66.4 olurken, bavul ticareti hariç tutulduğunda %60.2'ye inmektedir. 1990-Ekim2000 dönemi ortalaması olarak verdiğimiz bu değerler son yıllarda hızla gerilemiş olup, 2000 yılı Ocak-Ekim dönemi itibariyle de %50.3'e kadar inme gösterirken (TCMB, 2001), 2001 ve 2002 yıllarında döviz kurlarındaki önemli artışların ve bu bağlamda aşırı değerlenme miktarındaki azalmanın etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranı bavul ticareti dahil edildiğinde %88, dahil edilmediğinde ise %78 oranına gelmiştir. Bu son iki yıllık gelişme önemli olmakla birlikte kalıcılığı zor gözükmekte olup, uzun dönem ortalamalarının oldukça üstündedir.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

6. Dış Dengede Bozulma, İstikrar Programı ve İhracat Sektörlerinin İhmali

Yukarıda belirtilen gelişmeler sebebiyle, son yıllarda, dış dengede görülen bozulmaların devamlılık arz etmesi, ilgili çevrelerin (Ticaret ve Sanayi odaları, akademisyenler, siyasal partiler gibi) haklı endişelerini giderek daha yüksek sesle ifade etmelerine neden olmuştur. Dolayısıyla, bir yandan ülkemiz toplam döviz gelirlerinin en önemli belirleyicisi olan ihracatın duraklaması veya çok sınırlı artışlar göstermesi, diğer yandan da döviz gereksinmesinin (ithalat ve dış borç geri ödemeleri gibi) hızla artması ciddi bir handikap haline gelmiştir. Özellikle 1997-2000 dönemi bir yandan kayıt dışı ihracatın (bavul ticareti) 8 milyar dolar civarından 2.5 milyar dolar civarına gerilemesi ve kayıtlı ihracatın ise 26 milyar dolara kilitlenmesi (son dönemlerde ihracatta KDV iadesi bağlamında devasa yolsuzlukların ortaya çıkması sebebiyle bu rakamın bir kısmının da hatalı olduğu anlaşılmaktadır), diğer yandan da ithalatın 40-45 milyar dolar civarına çıkması sebebiyle son derece dikkat çekicidir.

2000 yılında uygulamaya konulan istikrar programı ise bu bağlamda yapısal reformlar ve fiyat istikrarı hedeflerine kilitlenilmesi sebebiyle neredeyse ihracat sektörlerini tamamen ihmal etmiş durumdadır. Sözkonusu program, döviz kurunu ve kamu fiyatlarını çıpa olarak belirlemesi sebebiyle ihracat sektörleri ve diğer döviz kazandırıcı sektörleri olumsuz etkilerken, ithalat ve diğer döviz talebi içinde bulunan sektörlerin genişlemesine neden olmuştur. Programın hedeflediği enflasyon oranına ilk yılda ulaşılamaması, döviz kuru artış bandının ise muhafaza edilmesi sebebiyle, TL'nin aşırı değerlenme oranı hedeflenenin oldukça üzerlerine çıkmış durumdadır. Öte yandan, programın ilk 10 ayında faiz oranlarının hızla gerilemesinin neden olduğu mevduat çözülmesi olgusu ise iç talebi sınırlayıcı yeterli tedbirlerin zamanında alınmaması sebebiyle toplam talep seviyesinin hızla tırmanmasına neden olmuş ve bu talep emlak, otomotiv, borsa, beyaz eşya gibi sektörlere yansırken, ithalatın da hızla artmasına neden olmuştur. Kuşkusuz bu gelişme, yurtiçi talebe yönelik üretimi teşvik ederek ihracat sektörlerinin pazar arayışlarında da değişikliğe yol açarak ihracatı olumsuz etkilemiştir. Benzeri istikrar programlarını uygulayan bir çok gelişmekte olan ülkenin bu tür bir programa başlamadan önce ihracat sektörlerinin olumsuz etkilenmesini önlemek ve iç talebi kısmak amacıyla önemli oranlarda reel devalüasyonlara gittikleri düşünülürse (Ekinci, 2000), ülkemiz uygulamasının bu anlamda bir içsel tutarsızlık yaşadığından da söz edilebilir (bu tür bir uygulamaya gidilmesinin ardındaki temel faktörün ise 1998 yılında cari işlemler bilançosunun 1.984 milyar dolar fazlaya karşılık, 1999 yılında düşük sayılabilecek bir değer olan 1.364 milyar dolar açıkla kapanması olduğu düşünülmektedir).

Politika yapıcıların sözkonusu zorluğu aşmak ve ihracat sektörlerini teşvik etmek amacıyla Eximbank kaynaklarını arttırma yönündeki açıklamaları da çoğu kez olduğu gibi yerine getirilememiş sözler olarak kalmıştır. Eximbank kaynaklarının ülkemiz ihracatını finanse etmesi olgusu bu bağlamda genellikle yetersizdir. Toplam ihracatın sadece %20 civarındaki bir bölümünü finanse edebilen Eximbank kaynaklarının yetersizliği ve hükümetin tüm vaatlerine karşın bir türlü yeterince arttırılamayışı bu açıdan bir başka içsel tutarsızlık örneğidir (DTM, 2000). Ayrıca, Eximbank kredilerinin çok büyük çoğunluğu da büyük ölçekli firmalarca kullanılmaktadır. Bu ise, var olan yapı içinde belki de en fazla finansman sıkıntısı içinde bulunan KOBİ'lerin ihracat şanslarının ve imkanlarının genişlemesine engel olabilmektedir. Eximbank 1994 yılından itibaren KOBİ'lerin ihracatlarını finanse etmek amacıyla kredi verme uygulamasını başlatmakla beraber 1994-1999 arası 6 yılda toplam olarak sadece 5.887 milyar dolar KOBİ ihracat kredisi tahsis etmiştir. Sözkonusu kredilerin yıllık ortalaması 1 milyar dolar civarında olup, bunu her yıl

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

yaklaşık olarak 2500 KOBİ kullanmıştır (Eximbank, 2000).

Ülkemizde bulunan toplam KOBİ sayısının yaklaşık olarak 196 bin olduğu düşünülürse verilen krediler ve kredi alabilen KOBİ'lerin ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır (KOSGEB, 2000). Ayrıca, Demir ve Karakayalı (1996) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre ülkemiz KOBİ'lerinin ancak %38.4'ü ihracat yapmakta olup (yaklaşık olarak 75.000 KOBİ) toplam ihracat içindeki payları %10 civarındadır. İhracatlarının büyük çoğunluğunu ise tekstil konfeksiyon ve deri sektörleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla KOBİ'lerin ihracat yapabilenleri kısıtlı sayıda iken (75.000 civarı) bunun da sadece 2500 civarındaki bir kısmı (genellikle de küçük montanlı krediler olmak üzere) Eximbank desteği alabilmektedir. Yukarıda aktarılamaya çalışılan ve kuşkusuz daha detaylı olarak analiz edilebilecek olgular sebebiyle ülkemiz ihracatı 1980'li yıllardaki atılım döneminin ardından 1990'lı yıllarda önceleri azalan hızla artmasına rağmen sonraları bir duraklama devresine girmiştir. Bu gelişmenin en önemli halkalarından bir tanesinin, 1990'lı yıllarda izlenen makroekonomik politikaların ülkemiz ihracat sektörlerine gerekli önemi vermemesi ve yeterince desteklememsi olarak belirtebiliriz. Bunun sonucunda ise 1980'li yıllarda valizler dolusu numunelerle ülke ülke dolaşarak ihracat yapma arzusu içerisindeki dış ticaretçi tiplemelerinin 1990'lı yıllarda yerini, ülke ülke dolaşarak Türkiye'ye ne ithal edebilirim diye düşünen dış ticaretçi tiplemelerine bırakmak zorunda kalmıştır.

Yurt içinde izlenen makroekonomik politikaların ihracat sektörlerini ihmaline ilişkin en yeni örnek ise, 2000 yılından itibaren uygulamaya konulan istikrar programının ihracatı ihmalidir. Halbuki, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan gelişmeler çerçevesinde ülkemiz ihracat sektörlerine 1980'li yıllarda verilen önem ve geliştirme çabaları devam etmiş olsaydı, bugün ülkemiz ihracatı çok daha yüksek değerler halinde karşımıza çıkabilirdi. Söz konusu gelişmelerin en önemlileri, AB ile imzalanan gümrük birliği anlaşmasını yanısıra yeni bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri, Doğu Avrupa ülkeleri ve Balkan ülkelerinde yaşanan gelişmeler, Rusya federasyonunu dışa açılması, GAP projesi, küreselleşme, Avrasya enerji koridoru projesi ve Türkiye'ye gelen turist sayısındaki artışlar ve benzeri olgulardır (Bkz. DTM, 2000). Nitekim bu pazarların ortaya çıkmasıyla ülkemiz sektörleri son derece pozitif etkilenmiş ve Anadolu'da birer birer filizlenen yeni sanayileşen iller (Denizli, G.Antep, K. Maraş gibi) ilgili pazarlara gerek kayıt dışı (bavul ticareti) gerekse kayıtlı ihracat yapan İstanbul piyasasına fason üretim yapmak yoluyla önemli bir yol almışlardı (Eroğlu, 1998 ; Küçüker, 1998). Ancak bir taraftan Rusya ekonomisinde 1998 yılında yaşanan kriz, diğer yandan da devlet desteğinden giderek uzaklaştırılan ve makroekonomik politikalar çerçevesinde ihmal edilen ihracat sektörleri söz konusu piyasalardan dışlanılmaya başlanılmış ve bavul ticareti 8 milyar dolar civarından 2.5 milyar dolar civarına gerilerken kayıtlı ihracat rakamları da duraklamaya başlamıştır.

Aslında 1995 ten sonra ilk kez 1998 yılında IMF ile bir yakın izleme anlaşması yapılmasıyla başlayan istikrar programı süreci 1999 yılında olgunlaştırılmış ve 2000 yılından itibaren de uygulanmaya başlamıştır. Ancak yukarıda bazı boyutlarını vurguladığımız üzere gerek iç, gerekse dış dengelerde hızla bozulmaların verdiği ivmeyle program 2000 yılının sonu ve 2001 yılının başlarında yaşanan gelişmelerle son bulmak zorunda kalırken, ülke ekonomisi ve bu arada ihracatçıları derin bir krize terk etmiştir. 2002 yılı itibariyle bu krizin etkileri devam etmektedir. Reel döviz kurlarının izlenen kur politikasının sonucunda halen de devam eden aşırı değerlilik ve aşırı hareketliliği (volatile) ise ihracat sektörlerini olumsuz etkilemeye devam etmektedir.

7.Dünya Ticaretinin Gelişim Dinamikleri ve Türk İhracat Sektörlerinin Yapısal Zayıflıkları

Ülkemiz ihracatının 1990'lı yıllarda giderek duraklama içerisine girmesinin ve

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

2000 yılında ise neredeyse gerileme gösterir hale gelmesinin ardındaki en önemli faktörlerden bir tanesi de ülkemizin dışa açık büyüme stratejisinin bir ihracata yönelik sanayileşme ve üretim yapısını dönüştürme stratejisiyle bütünleştirememesidir. Bunun doğal sonucu ise, Türkiye'nin genel üretim ve ihracat profilinin teknolojik derinliği az olan ve işgücünde teknolojik derinlik kazanmış sektörlerin hem ülke üretiminin hem de ihracatının yarıdan fazlasını oluşturmasıdır. Bu ise ülkemizin üretim ihracat yapısının asıl olarak teknolojik derinliği az olan ve geleneksel (emek-yoğun) sektörlerde kısmen de sermaye yoğun sektörlerde yoğunlaştığını göstermektedir (UTESAV). Bu durumun en tipik göstergesi ihracat ürünlerimizin yapısı bağlamında Tablo 6' da gösterilmektedir.

Tablo 6, Türkiye'nin bilimsel ve teknolojik açıdan yetersiz gelişmişliğinin bir sonucu olarak, ihracat yapısının yaklaşık olarak dörtte üçünün birincil ürünler, doğal kaynak içeriği yoğun ürünler ve emek yoğun imalat sanayi ürünlerinden oluştuğunu göstermektedir. Bu yapı, gelişmiş ülkeler ve yeni sanayileşen ülkeler ihracat yapısı ile kıyaslandığında hemen hemen tam tersi bir tablo olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç kuşkusuz 1980 ve 1990'lı yıllardaki kısmi gelişmeler ihmal edilemeyecek kadar önemlidir ve beşeri sermaye yoğun ürünler ihracatı ile teknoloji yoğun ürünler ihracatı değerlerinin toplam içerisinde %30 civarına yaklaşmasında temel faktörlerdir.

Ancak, gelişmelerin yetersiz olduğu ve gerek genel üretim gerekse, ihracat yapısının önemli oranlarda değişmesine yetecek kadar olamadığı da açıktır. Son birkaç yıldır ihracat artışlarının durması veya giderek daha az oranlarda artan bir yapı sergilemeye başlaması da bu yapının dolaylı bir sonucudur. Çünkü teknoloji yoğun ve beşeri sermaye yoğun ürünler harici diğer ürün gruplarının ihracat artışları özellikle kriz dönemlerinde hızla azalmakta veya artışları dünya genelinde çok sınırlı olabilmektedir.

Türkiye Ekonomisi'nin ihracatında görülen bu yapısal özellikler Statik Mukayeseli Üstünlükler ve Faktör Donatım Teorisi ile örtüşen bir yapı sergilemekle birlikte (Togan 1993), dinamik bir ihracat stratejisi bağlamında yetersiz olarak görülmektedir . Nitekim, 2000'li yıllarda Türkiye'nin ihracatına ilişkin hedeflerini ortaya koymak ve rekabet gücünü arttıracak politikalar üretmek amacıyla kamu, özel sektör ve üniversitelerin katılımıyla hazırlanan 1998-2005 ihracat stratejisinin temel unsurları; katma değeri yüksek, bilgi ve teknoloji yoğun ürünleri ihraç etmek, sürdürülebilir ihracat artışı sağlamak, alım gücü yüksek, genç nüfuslu dinamik pazarlara yönelmek ve nihai tüketiciye yönelmek olarak belirlenmiştir (DTM, 2000).

Bu bağlamda hedef sektörler olarak da moda ve markaya yönelik tekstil ve konfeksiyon sektörü, elektrikli ve elektronik makine ve cihazlar sanayi, otomotiv ana ve yan sanayi, bilişim sektörü, demir-çelik sanayi (yassı ürün), gıda sanayi, toprak sanayi ve makine ve imalat sanayi ürünleri olarak belirlenmişti (İGEME-ITC, 2000 ; DTM, 2000).

Dikkat çekeceği üzere bu stratejinin temel unsurları olarak yüksek oranlı katma

Tablo 6: Türkiye'nin İhracat Performansı (1998 ve 1999 Yılları İtibariyle)

İHRACAT ÜRÜN GRUPLARI	**1998** Yılı Değeri (Milyon Dolar)	1994-98 Dönemi Ortalama Büyüme Hızı	İhracat İçerisindeki Payı (% olarak) (1998 yılı)	**1999** Yılı Değeri (Milyon Dolar)	1995-99 Dönemi Ortalama Büyüme Hızı	İhracat İçerisindeki Payı (% olarak) (1999 yılı)
Birincil Ürünler	5,344	5	20	4,778	-1	18
Doğal Kaynak İçeriği Yoğun İmalat Sanayi Ürünleri	1,024	13	4	1,015	6	4
Emek Yoğun İmalat Sanayi Ürünleri	11,848	12	45	11,166	6	43
Teknoloji Yoğun İmalat Sanayi Ürünleri	2,565	14	10	2,929	13	11
Beşeri Sermaye Yoğun İmalat Sanayi Ürünleri	5,531	11	21	5,996	9	23

Kaynak: International Trade Center (intracen.org) verilerinden yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

değer üreten sektörler ile fiyat ve gelir talep esneklik katsayısı yüksek sektör ve ürün grupları belirlenmiştir. Bununla birlikte ülkemiz ihracat yapısı geleneksel sınıflandırmaların aksine (bu sınıflandırmalarda ihracatımızın %80 civarındaki bir bölümü sanayi ürünü olarak gözükmektedir), oldukça zayıf bir yapı sunmakta olup, %70'lik bir bölümü birincil ürünler, doğal kaynak içeriği yoğun ürünler ve emek yoğun ürünlerden oluşmaktadır. Kuşkusuz bu yapı, dünya ticaret ligi bağlamında ülkemizi pek çok gelişmiş ve yeni gelişen ülkenin gerisine itmekte ve dünya ihracatı içinde 1980 yılında % 0.15'lik bir pay sahibi iken, sözkonusu değer 20 yıllık bir dönemin ardından 1999 yılı itibariyle ülkemizi sadece % 0.5'lik bir pay sahibi yapabilmektedir (World Dev. Report, 2000). Türkiye'nin İhracat Performansı Tablo 6'da sunulduğu gibi Tablo 7'de de belirtilen yapı bağlamında çeşitli ülkelerden örnekler sunmaktadır.

Tablo 7, ihracat performansı bakımından son dönemlerde önemli gelişmeler sağlayabilmiş çeşitli ülke örneklerini içermekte olup, dikkat çekici önemli bir nokta, söz konusu ülkeler ihracat yapısı içerisinde birincil ürünler ihracatı, emek yoğun imalat sanayi ürünleri ve doğal kaynak içeriği yoğun imalat sanayi ürünleri ihracatındaki göreceli gerilemelere karşın, teknoloji yoğun ve beşeri sermaye yoğun imalat sanayi ürünleri ihracatlarındaki önemli artışlardır. Diğer bir önemli nokta da söz konusu ülkelerin önemli bir bölümünde teknoloji yoğun ve beşeri sermaye yoğun imalat sanayi ürünleri ihracat değerlerinin toplam değerler içerisinde ulaştıkları yüksek seviyelerdir. Gelişmiş ülkelerle bir çok yeni gelişen ekonominin ihracat yapısının birlikte gösterildiği Tablo 7, sözkonusu ekonomilerin önemli bir bölümünün dünya ölçeğinde yüksek rekabet güçlerinin de aynı zamanda bir açıklanması durumunda iken, Tablo 6, tersine olmak üzere Türkiye'nin ihracat yapısının, ihracat artış hızının zayıflığının ve rekabet gücünün düşüklüğünün de bir açıklaması durumundadır. Bu yapısal farklılığı dünya ticaretinin mal komposizyonu bağlamında daha net olarak görmek mümkündür ve çalışmamızın başlangıcında verdiğimiz Tablo 3 bu amaca hizmet etmek için düzenlenmiştir.

Tablo 3 ve 4'de yer alan verilere göre 1994 yılı itibariyle dünya ihracat değeri 4.1 trilyon dolardır (1999 yılı değeri 5.6 trilyon dolardır). Bu değerin %22.6'sı birincil ürünler iken (1980 yılında %42.4 idi), %3.1'i tekstil, %3.4'ü giyim, %9.1'i diğer tüketim, %2.9'u demir-çelik ve %7.8'i kısmi imalat sanayi ürünü olup, toplamın yaklaşık olarak %50'sine karşılık gelmektedir ve 1994 itibariyle 2 trilyon dolar 1999 yılı

Tablo 7 : Çeşitli Ülkelerin İhracat Performansı (1999 Yılı İtibariyle)

SEÇİLMİŞ ÜLKELER	BİRİNCİL ÜRÜNLER İHRACATI			DOĞAL KAYNAK İÇERİĞİ YOĞUN İMALAT SAN. ÜRÜNLERİ İHRACATI			EMEK YOĞUN İMALAT SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI			TEKNOLOJİ YOĞUN İMALAT SANAYİ ÜRÜNLERİ İHRACATI			BEŞERİ SERMAYE YOĞUN İMALAT SAN. ÜRÜNLERİ İHRACATI		
	Değer: Milyon Dolar	95-99 Dönemi Büyüme	İhracattaki payı	Değer: Milyon Dolar	95-99 Dönemi Büyüme	İhracattaki payı	Değer: Milyon Dolar	94-98 Dönemi Büyüme	İhracattaki payı	Değer: Milyon Dolar	94-98 Dönemi Büyüme	İhracat taki payı	Değer: Milyon Dolar	94-98 Dönemi Büyüme	İhracattaki payı
ABD	74,706	-6	12	18,276	-1	3	44,971	5	7	364,752	7	57	114,065	4	18
Almanya	33,212	-4	6	16,757	-1	3	44,568	-1	8	239,762	2	45	159,469	2	30
Japonya	5,480	-1	1	8,033	0	2	27,813	0	7	229,795	-4	55	131,562	0	32
Fransa	44,659	-3	15	8,852	-5	3	28,648	0	10	123,361	4	43	81,222	2	28
İngiltere	30,277	-3	11	12,309	-1	5	19,973	0	8	135,282	5	51	57,953	2	22
İtalya	17,817	0	8	12,718	-2	6	53,797	-1	23	84,049	1	37	55,955	-1	24
Avusturya	5,458	4	10	2,971	-7	5	7,354	-1	13	21,227	2	38	18,767	4	33
Yunanistan	3,543	-5	35	965	-3	10	2,214	-4	22	1,377	6	14	996	-1	10
G.Kore	4,731	-13	3	6,458	5	4	28,059	0	20	65,372	5	46	33,480	1	23
Malezya	14,162	-4	17	3,141	-5	4	6,355	0	8	49,300	9	58	9,771	-7	12
Tayland	12,427	-5	21	2,224	-3	4	9,304	-9	16	23,766	6	41	8,213	4	14
Endonezya	19,430	-3	40	4,854	-6	10	11,060	-2	23	6,220	13	13	5,044	6	10
Filipinler	3,034	-4	9	627	-5	2	4,350	2	13	24,450	29	71	1,275	2	4
Çin	18,833	-3	10	7,429	2	4	79,771	6	41	57,629	17	30	29,722	7	15
Hindistan	6,524	1	19	7,222	3	21	11,452	3	33	4,724	8	14	4,324	6	13
Meksika	17,975	1	13	2,671	3	2	17,910	22	13	55,170	18	40	41,104	14	30
Brezilya	19,388	2	40	4,583	-2	10	3,266	-5	7	10,409	6	22	9,081	0	19
Arjantin	14,430	2	62	1,317	0	6	640	-6	11	2,482	6	11	3,170	5	14
Şili	8,170	-1	52	4,950	-3	32	351	2	2	966	12	6	825	5	5

Kaynak: International Trade Center (intracen.org) verilerinden yararlanılarak tarafımızdan derlenmiştir.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

itibariyle de yaklaşık 2.8 trilyon dolarlık bir global pazarı ifade etmektedir.

Ülkemizin ihracat yapısı ve rekabet ölçeği de asıl olarak bu grup içindedir. Geriye kalan 3 trilyon dolar civarındaki global pazar içindeyse neredeyse ihracat şansımız ve rekabet gücümüz hiç yok denebilecek kadar çok düşüktür. Bu grup üretim ve ihracat asıl itibariyle teknoloji yoğun ve beşeri sermaye yoğun ürün grupları olup, az sayıdaki gelişmiş ülke ve yine az sayıdaki yeni gelişen ülkeler tarafından yapılmaktadır. Doğal olarak ta rekabet içindeki ülke sayısı yaklaşık olarak 20 civarındadır. Halbuki ilk grup pazar içindeki üretim ve ihracat yapısı (Türkiye de bu grup içindedir) asıl itibariyle birincil ürünler, doğal kaynak yoğun imalat sanayi ürünleri ve beşeri sermaye yoğun ürün grupları olup, çok fazla sayıdaki az gelişmiş ve yeni gelişen ülkeler tarafından yapılmaktadır. Doğal olarak ta rekabet içindeki ülke sayısı çok yüksek olarak 170-180 civarındadır. Katma değerler ve kar marjları düşük, pazar kaygısı yüksek ürün ve ülkeler sözkonusudur. Dolayısıyla, Türkiye ekonomisinin üretim yapısı ve ihracat sektörleri bağlamında en ciddi sorunlarından birisi, ihracat pazarlarında rekabet içinde bulunduğu ürünlerin zayıflığı ile çok çetin rekabet koşulları içinde bulunmasıdır. Bu ise, dünya ticaretinin 1960'lı yıllardan bu yana dünya üretiminden çok daha hızlı artması koşullarında dahi ülkemiz ihracat sektörlerinin yaşanan gelişmelerden çok az pay alabilmelerini açıklayabilmektedir.

Türkiye ekonomisi ve ihracat yapısı belirtilen koşullar altında bir yanda yurtiçinde izlenilen makro ekonomik politikalar, bir yanda genel üretim ve ihracat sektörlerinin yapısal zayıflıkları diğer yandan da dışsal kısıtlar (ürün grupları itibariyle aşırı rekabet ortamı) nedeniyle ihracat artışı üzerine ciddi kısıtlar getirebilen bir ekonomik ortam içindedir. Üstelik kıta Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) bölgesinde son birkaç yıldır yaşanan ekonomik canlılık ve yüksek oranlı büyüme hızlarının 2001'den itibaren ciddi oranlarda gerileyeceği beklenildiği ve bunun ilk işaretleri de ortaya çıkmaya başladığı düşünülürse (ABD örneği), ihracat pazarları anlamında bir de talep daralması olgusunun yaklaşması sebebiyle önümüzdeki yılların Türk ihracatçıları açısından daha da çetinleşebileceğini söyleyebiliriz. Nitekim bu gelişmeler 11 Eylül olaylarının etkisiyle daha önce ve daha sert olarak ortaya çıkmaya başlamıştır.

8.Kur Politikası-Rekabet Gücü İlişkisi ve Kur Politikasının Geleceği

İhracat sektörlerimizin (hazır giyim ve konfeksiyon sektörü başta olmak üzere) çok önemli bir bölümünün içinde bulundukları durum ve açmazlar sebebiyle hızla artan şikayetleri sözkonusu olup, özellikle döviz kuru politikası bağlamında revizyon istekleri sıklıkla dile getirilmeye başlanılmıştır. TL'nin aşırı değerlenme oranının hızla artması revizyon isteklerinin gerisindeki temel argüman olarak belirtilmektedir. Bununla birlikte ekonomi yönetimi, hükümet ve Stand-by anlaşmasının diğer tarafı olan Uluslararası Para Fonu (IMF) istikrar programının en önemli unsuru olduğu ve uygulanan kur politikasından vazgeçilmesi veya revize edilmesinin istikrar programını son derece olumsuz etkileyebileceğini belirterek bir önceki istikrar programında uygulanan çapa döviz kuru politikasının değiştirilmesini reddettikleri gibi, son istikrar programının belkemiği olarak gördükleri dalgalı döviz kuru politikasından geri adım atmaya istekli olmayıp bu tür istekleri reddetmektedir (bu konuda son iki TCMB başkanının kamuoyuna yaptıkları açıklamalar bir kararlılık ifadesi olarak değerlendirilebilir).

Sözkonusu iktisadi karar alıcılar sadece kur ayarlamalarına dayalı bir ihracat artışının takip eden ileriki dönemlerde yeniden enflasyon artışlarına yol açarak bir kez daha eski duruma gelinebileceğini ifade etmektedirler. Bu görüşü destekleyen ve oldukça ileri kantitatif teknikler kullanılarak elde edilen çeşitli ampirik bulgular da bu bağlamda sözkonusudur. Buna göre, ülkemiz ihraç ürünlerinin uluslararası fiyat rekabeti gücünü ölçebilmek amacıyla yapılan çeşitli ampirik çalışmalar neticesinde elde edilen bulgular sanayileşmiş ülkelerin

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

ihraç ürünleri ile ülkemiz ihraç ürünleri karşılaştırıldığında, bu ülkelere karşı ihraç ürünlerimizin rekabet edebilme gücünün düşük olduğu (düşük esneklik değerleri) sonucuna varılmıştır. Buna karşın ülkemiz ihraç ürünlerinin bu ülkelerin iç piyasalarında daha fazla rekabet edebilme (yüksek esneklik değerleri) gücüne sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Doğanlar,2002)).

Dolayısıyla, kur ayarlamaları yaparak sanayileşmiş ülkelerin ihraç ürünleriyle fiyat rekabeti yapabilme şansımız kısıtlı iken, yapılacak kur ayarlamalarının bu ülkelerin iç piyasalarında ihraç ürünlerimize fiyat rekabeti sağlayabileceğini söyleyebiliriz. Fakat burada da dikkat edilmesi gereken nokta, Türkiye'nin ihraç ürünlerinin daha öncede gösterildiği üzere bir ölçüde standart ürünler hükmünde olması yani önceleri bu ürünleri gelişmiş ülkeler üretip ihraç ederken günümüzde gelişmekte olan ülkelerin üretip ihraç etmeleri sebebiyle Türkiye'nin fiyat rekabeti sağladığı ürünlerinde çok sayıda rakip gelişmekte olan ülkenin bulunması (L.Amerika, Uzak Doğu gibi), sürekli olarak kur ayarlamalarına dayalı bir ihracat politikasının etkisinin uzun vadede geçerli olamayacağı sonucunun çıkarılmasına neden olmaktadır.

9.Türkiye'nin İhracatının Arttırılması Gereği ve Sorunları Bağlamında Kısa, Orta ve Uzun Vadeli Perspektifler ve Genel Değerlendirme

Yukarıda kısaca ifade edilmeye çalışılan görüş ve bulgular bağlamında ülkemiz döviz giderlerinde son dönemlerde önemli bir artışın buna karşın, döviz gelirlerinin çoğunluğunda ve bu arada özellikle ihracatta önemli bir tıkanıklığın oluştuğu açıktır. Bu ise ihracatımızın arttırılması gereğinin her zamankinden daha önemli bir noktaya gelindiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, ihracatımızın kısa ve orta vadede yeniden önemli bir atılım yapma imkanının mevcut makro ekonomik politikalar, genel üretim ve ihracat sektörlerinin yapısal zayıflıkları ve dışsal kısıtlar nedeniyle oldukça zor olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yapılması gerekli düzenlemeler kısa, orta ve uzun vadeli olarak düşünülmelidir. Kısa vadeli politikalar asıl itibariyle mikro ekonomik politikalar çerçevesinde olmak zorundadır. Orta ve uzun vadede ise yapılması gerekenin, ülkemiz genel üretim yapısının dünya ticaretinin gelişim dinamikleri bağlamında yeniden şekillendirilmesi ve ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisiyle bütünleştirilmesi olduğunu belirtebiliriz. Bu ise, büyük ölçüde araştırma-geliştirme harcamalarına bağlı teknoloji yoğun ve beşeri sermaye yoğun ürün yapısına yönelmekle mümkün olabilecek bir realitedir. Son derece dikkat çekici bir şekilde dünya ticaretinin gelişim dinamiklerine bakıldığında, dünya talebinin değişen yapısına bağlı olarak dünya ihracatının %50-60'lık bir bölümünün (kabaca 3 trilyon dolarlık bölümü) asıl itibariyle gelişmiş ülkeler ve az sayıdaki gelişmekte olan ülkeler orijinli high-tech ileri teknoloji ürünler grubuna ait olup, az sayıdaki ülke ve çok geniş bir pazar için sınırlı bir rekabet içinde bulunmaktadır. Türkiye ekonomisinin ihracatının ise sadece çok küçük bir dilimi bu kapsama girebilmektedir.

Dolayısıyla, ülkemiz ihracatının sözkonusu kulvarda yeri çok kısıtlıdır. Dünya ihracatının geriye kalan %40-50'lik kısmı ise (kabaca 2.5-3 trilyon dolarlık bölümü) asıl itibariyle dünya toplam talep seviyesinin giderek oransal olarak gerileyen bir bölümüne karşılık gelmekte ve çok fazla sayıdaki azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler orijinli standart denilebilecek düşük katma değerli, emek-yoğun ve doğal kaynaklar yoğun imalat sanayi ürünleri grubuna aittir. Kuşkusuz bu grup içerisindeki rekabet ise gelişmiş ülkelerin kendi aralarındaki rekabetin çok daha fazlasına işaret etmektedir.

Dolayısıyla, dünya ihracat liginde üst sıralara çıkmak isteyen ülkemizin kısa vadede değilse de orta ve uzun vadede bir kulvar değişikliği elde edebilecek politika seçenekleri üzerinde yoğunlaşma gereği yukarıda belirtildiği boyutlarıyla her zamankinden daha fazla bir zorunluluk haline gelmiştir denilebilir. Türkiye ekonomisinin ihracatının arttırılabilmesi bağlamında kısa vadede yardımı olabilecek unsurlar da sözkonusudur. Çoğunlukla mikro ekono-

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300

mik politikalar olarak nitelendirilebilecek uygulamalar çeşitli olup, bunlardan önemli görülenler ise aşağıda sıralanmaktadır;

- Eximbank kaynaklarının dış kredilerle takviye edilerek kısa zaman içinde en az iki misline çıkarılması sağlanmalıdır. Ayrıca, Eximbank kredi havuzu içerisinde KOBİ'lerin paylarını arttırıcı politikalar izlenmelidir.

- Döviz kuru politikasının revize edilerek ihracatçı sektörlerin en azından fiyat dezavantajina girmesine neden olabilecek şekilde TL'nin aşırı değerli hale gelebilmesine müsaade edilmemelidir. Bu anlamda 1990'lı yılların neredeyse genel özelliği haline gelen TL'nin aşırı değerliliği sorunu 2000'li yıllarda tekrar edilmemelidir.

- Yurtdışı ticari ataşeliklere dinamizm kazandırılmalıdır. Bunun içinde vasıflı eleman ve kaynak desteği sağlanırken, sözkonusu birimlerin Türkiye'nin ihracat sektörleri ile ilgili ülkeler ithalatçıları arasında bir köprü görevini etkin şekilde yerine getirmeleri gerekmektedir. Türk ihraç ürünlerine Pazar arayan birimler kurulmalıdır.

- Körfez ülkelerine yönelik ihracat imkanlarının arttırılması imkanları araştırılmalı ve bunun için gerekli talep analizleri ilgili birimlerce titizlikle yapılarak ihracatçı firmalara duyurulmalıdır.

- Komşu ülke Irak pazarı, körfez krizinin ardından uygulanan ambargo nedeniyle ülkemiz ihracatı için büyük bir kayıp haline gelmiştir. Uygulanan ambargonun kaldırılması için çabalar yoğunlaştırılmalı ve bu pazarın yeniden kazanılabilmesi sağlanmalıdır.

- İhracatçı firmaların yurtdışı fuar ve sergilere katılımları konusundaki teşvikler arttırılmalıdır.

- Sektörel Dış Ticaret Şirketleri ve Dış Ticaret Sermaye Şirketleri modelleri yaygınlaştırılmalı ve bu konuda ilgili devlet kurumları yol gösterici uygulama ve faaliyetlerini arttırmalıdırlar.

- Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkemize daha çok çekilebilmesi hususunda daha aktif politikalar üretilebilmeli ve özellikle şirket evliliklerinin teşvik edilmesine yönelik girişimler arttırılmalıdır.

- İhracatçı sektörlerin girdi maliyetlerini düşürücü politikalar (enerji, hammadde ve finansman gibi) izlenmelidir. Özellikle enerji maliyetlerinin birçok ülkeye göre göreceli yüksekliğini azaltacak uygulamalar araştırılmalıdır.

- Kurumsal yapımız ihracat sektörlerinin eğitim, araştırma, pazar talep analizleri ilgili ülkeler dış ticaret dış ticaret mevzuatları gibi konularda ilgili yeni birimler (danışmanlık birimleri) oluşturulmalıdır.

- Gümrüklerdeki bürokratik işlemlerin azaltılması ve ihracatçılarımızın bu konudaki haklı şikayetlerinin dikkate alınarak yeni düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir (Özdemir, 2000).

- İhracatçı ülke olma bilincini geliştirici eğitim, konferans, panel, yayın, pazar araştırması gibi asıl itibariyle İgeme, Dış Tic. Müsteşarlığı, Ticaret ve Sanayi Odaları gibi kurumların görev alanına giren konularda çabaların yoğunlaştırılması gerekmektedir. Özellikle giderek yaygınlaşan tarife dışı korumacılık uygulamaları bağlamında yeni korumacılık ve çeşitli ülke uygulamaları ihracatçılara aktarılmalıdır (Babadoğan, 2000).

- Dünya ekonomisinin yeni trendleri bağlamında elektronik (dış) ticaret teşvik edilmelidir. Bu konuda yasal-kurumsal altyapılar oluşturulurken, ihracatçı firmaların mutlaka bu imkanları kullanır hale getirilmesine yönelik düzenlemelere gidilmelidir. İgeme ve Kosgeb bu konuda öncü kuruluşlar olarak görev yapabilir ve ücretsiz Web hizmetleri sunabilirler.

- Teşvik politikası gelişigüzel ve sık aralıklarla değişebilen bir yapıdan kurtarılıp, kalıcı ve yol gösterici uygulamalar eşliğinde selektif bir yapıya kavuşturulabilmelidir. Ayrıca Ar-Ge teşvikleri konusunda ihracatçı firmaların bilgilendirilme seviyesi arttırılmalıdır (ilk kez 1994 yılında başlanılan Ar-Ge teşvikleri hakkında başta KOBİ'ler olmak üzere pek az firmanın bilgisi vardır).

-Pazarlama ile ilgili olarak ihracatçı firmaların kalite, standartlar ve benzeri konularda eğitim ihtiyaçları karşılanmalı, bilinçlenme düzeyi arttırılmalıdır (ürün kalitesi, standart üretim, ambalajlama, muhafaza ve paketleme gibi). Ayrıca, gıda tekstil, konfeksiyon, deri ve benzeri sektör-

ler başta olmak üzere markalaşma olgusuna dikkat çekilmeli ve bu konuda ihracatçı firmaların bilinçlenme düzeyi arttırılırken destekleyici teşvik ve benzeri uygulamalarda yaygınlaştırılmalıdır.

-İhracatçı sektörlerimizin en önemli sorunlarından bir tanesi olan pazar sorunu karşısında son dönemlerde ortaya çıkan yeni alternatifler gerektiği ölçüde kullanılamamıştır veya devamlılık sağlanamamıştır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu, eski Doğu Bloku ülkeleri ve yeni bağımsızlığını kazanan Türk cumhuriyetleri, gerek kayıtlı gerekse kayıt dışı ihracat (bavul ticareti) için büyük imkanlar sunmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bir yandan söz konusu ülkeler ikili ekonomik anlaşmalar yapılması yoluyla ticaret üzeri engeller azaltılmaya çalışılırken diğer yandan sözkonusu pazarlar hakkında ihracatçı sektörlerin önündeki engeller kaldırılmalı ve ihracata yönelmeleri teşvik edilmelidir. Bu süreçte sözkonusu ülkelerin yaygın döviz problemlerinin var olduğu da kabul edilerek karşılıklı ticaret uygulamaları bir alternatif olarak sunulabilmeli, yasal ve kurumsal kısıtlar azaltılarak ticaret hacminin hızla arttırılması yolları aranmalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Appleyard, D.-Field, A., (1998), International Economics, Irwin-McGraw Hill.

Bal, H. ve Doğanlar, M. (2000), "Global Kriz" Gaziantep Üniv. Sos. Bil. Est. Dergisi.

Çarıkçı, E. (1996), Türkiye'de Ekonomik Güçlükler ve Çözüm Yolları, Adım Yayıncılık, Ankara.

Demir, H. Karakayalı, A. (1996), "Dış Ticaretimizde KOBİ'lerin Yeri", Dış Ticaret Dergisi,Aralık.

Demirkollu, Serhan, (2000), "Türkiye'nin DışTicaretinde Lojistik", İgeme Dergisi, Yıl:4,Sayı:16,s.59-77.

Doğanlar, M. (2002), "Estimating the impact of Exchange Rate Volatility on Exports: Evidence, Applied Economics Letters,9,s.859-863.

DTM, (1999) "Aylık Dış Ticaret Raporu", Haziran, Ankara.

DTM, (2000), Türkiye'nin İhracat Stratejisi, Ankara. (www.foreigntrade.gov.tr).

Ekinci, N. (2000), İstikrar Programı, yayınlanmamış çalışma, Adana Ticaret Odası.

Engin, N.(1992), Uluslararası Ticarette Korumacı Eğilimler, İTO, yayın no:1992-4, İstanbul.

Erkan Hüsnü (1994), Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Eroğlu, Feyzullah (1998), "Denizli Ekonomisinde Gelecek Yönetimi", Anadolu'da hızla Sanayileşen Kentler: Denizli Örneği içinde, Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.

Gökdere, A.(2001), "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış",Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi,cilt:1, sayı:1.

IMF (2000), World Economic Outlook.

İGEME-ITC, (2000), Trade Secrets, Ankara.

Kazgan, Gülten. (1988), "Ekonomide Dışa Açık Büyüme", Altın Kitaplar, İstanbul

KOSGEB, (2000), İnternet Sitesi, (www.kosgeb. gov.tr)

Küçüker, Celal (1998), "Anadoluda Sanayileşen Kentler: Denizli",Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara.

Ongun, Tuba (1999), "Anadoluda Sanayileşen Kentler: K.Maraş", Türkiye Ekonomi Kurumu,Ankara.

Özdemir, N.(2000), "ASO Meclis", ASO Medya, Ankara.

Özsoylu, A.F. (1995), Gizli Ekonomi, İstanbul.

Porter , M. (1991), "Ulusların Rekabetçi Üstünlüğü" Dialogue, 1991.

Sarıaslan, H. (1996), "İmalat Sanayindeki KOBİ'lerin Durumu ve Sorunları", Dış Ticaret

Seyidoğlu, H. (1999), Uluslararası İktisat, 13. baskı, İstanbul.

Taymaz, E. Özçelik, E. (2002) " Does innovativeness matter for int. Comp. İn developing countries: the case of Turkish man. Ind.", ERC Working Papers in Economics 01/07. METU.

TCMB (2001) Internet Veri Dağıtım Sistemi Ankara.

Toffler, A.-H. (1996), Yeni Bir Uygarlık Yaratmak: Üçüncü Dalganın Politikası, Çeviren:

Z.Dicleli, İnkılap yayınevi, İstanbul.

Toğan, S. (1992), "1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberizasyonu",

Türk Eximbank Araştırma Dizisi no:1, Ankara.

Tuncer, İ. (2001), İçsel Büyüme Modelleri Çerçevesinde Türkiye'de Uygulanan Dış Ticaret Politikalarının Büyüme Üzerine Etkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ç.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilimdalı, Adana.

UTESAV (1996), "Türkiye'nin Teknolojik Gelişim ve Üretim Yapısı için Yeni Bir Süreç Önerisi",UTESAV Araştırma Raporu, Ankara.

Wijnberger, S. (1992), "External debt, fiscal policy and sustainable growth in Turkey, World Bank.

Williamson, J. ve Milner, C. (1991), The World Economy, Harvester Wheatsheaf, London.

WTO (2001,2002), Annual Report.

Yeldan, Erinç (2001), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul.

İndiren: [harun bal,Çukurova Üniversitesi], IP: [193.255.194.226], Tarih: 20/07/2018 12:27:53 +0300